

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВОСЛАВНИХ МОНАСТИРІВ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У 40-х – 60-х рр. ХХ ст.

Стаття присвячена дослідженню господарської діяльності православних монастирів на території УРСР в 40-х – 60-х рр. ХХ ст. Через аналіз відповідних джерел та літератури в роботі розглянуті соціально-економічні і політичні передумови діяльності монастирів у вказаний період і фактори, що впливали на стан монастирських господарств.

Ключові слова: УРСР, господарська діяльність, монастирі, чернецтво, православ'я.

Для вичерпної характеристики соціально-економічного розвитку українського суспільства на всіх його етапах необхідно враховувати і господарську діяльність монастирів, яка майже завжди відігравала важливу роль в економічному житті держави. Чернечі громади від часу свого виникнення незмінно існували в будь-якій економічній системі, залишаючись цілком життєздатними навіть в умовах економічних криз. Більше того, монастирі накопичили багатий досвід господарювання в умовах не тільки зовнішніх, але і внутрішніх криз різного характеру. Досвід господарювання монастирських громад за несприятливих умов певною мірою може бути корисним і для сучасної вітчизняної економіки, яка зазнає впливу світової економічної кризи.

Мета цього дослідження полягає в тому, щоб виявити місце, роль і особливості монастирських господарств західноукраїнського регіону в економічному розвитку УРСР протягом 40-х – 60-х рр. ХХ ст., а також показати джерела економічної стійкості монастирських громад.

Виходячи з поставленої мети, основними завданнями роботи є: оцінка стану вивчення проблеми, інформаційних можливостей джерел; дослідження місця монастирських господарств у повоєнній економіці радянського суспільства; аналіз розвитку монастирських господарств на території Західної України в 40-і – 60-і рр. ХХ ст., труднощів цього процесу і шляхів подолання; об'єктивна оцінка їх досягнень і значення як для окресленої території, так і для держави взагалі.

Господарська діяльність релігійних конфесій до поч. ХХІ ст. залишається практично не досліджена наукою. Окремі (у т.ч. господарські) аспекти життєдіяльності релігійних громад були

вивчені у рамках історичної науки і філософії. Певні питання економіки релігійних організацій піднімалися в роботах Г.І. Шмельова [1], П.Б. Лаговського [2], М.О Митрохіна [3], А.М. Кашеєва [4] і ряду інших авторів. Господарсько-економічну становищу Православної Церкви в Україні в ХХ ст. присвячене дисертаційне дослідження ігумена Климента (Вечері) [5].

В основі законодавчих засад політики радянської держави в Україні стосовно православних монастирів у досліджуваній період лежав декрет РНК РСФРР “Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви” (23 січня 1918 р.), який у майже незмінному вигляді в УСРР був продубльований постановою Тимчасового робітничо-селянського уряду України від 22 січня 1919 р. Необхідність мобілізації народних мас на боротьбу з фашизмом на початку 1940-х рр. потребувала змін у стосунках із Православною Церквою. На офіційному рівні такі зміни були прописані у певних нормативно-правових актах, поява яких мала досить прагматичну мету: узаконити найбільш поширені відхилення від законів, які унормовували церковну діяльність.

Деяке юридичне підґрунтя отримало також існування монастирів. Центральним документом, який регулював монастирське життя після компромісу між державою і Церквою у вересні 1943 р., стала Постанова РНК СРСР №2137-546с від 22 серпня 1945 р. “Про питання щодо православної церкви і монастирів”, яка пропонувала місцевій владі аж до особливих вказівок не перешкоджати діяльності чоловічих і жіночих монастирів, зберігати їх будівлі, інвентар і худобу [6]. Цією ухвалою Раднарком надав церковним інститутам, всупереч ленінському декрету 1918 р., обмежене право юридичної особи.

Серед іншого, постанова дозволяла органам місцевої влади “в межах можливого” надання допомоги в отриманні будівельних матеріалів; церковним органам (патріархії, єпархіальним управлінням, приходським громадам і монастирям) – придбання транспортних засобів, виготовлення і продаж церковного начиння, предметів релігійного культу. З серпня 1945 р. віруючі могли не лише будувати, брати в оренду, але і купувати у власність будинки для церковних потреб. Для здійснення цих операцій їм було дозволено відкривати банківські рахунки й укладати угоди. Слід відзначити, що право власності церковних органів на будівлі, згідно з цією постановою, складалося з двох елементів: права володіння і права користування, і виключало право розпоряджатися майном.

Ухвалою від 29 вересня 1945 р. обителі звільнялися від земельної ренти і сплати податків із будов, їх насельники – від податків на неодружених, самотніх і малосімейних громадян. Відповідно до указу Президії Верховної Ради СРСР “Про військовий податок” від 23 грудня 1941 р., ченці та черниці, що проживали на території монастирів і не мали особистого прибутку, звільнялися від сплати військового податку.

Постановою від 22 серпня 1945 р. Раді у справах РПЦ було дане завдання провести в найкоротші терміни обстеження правового і господарського становища монастирів, що діяли на території СРСР.

У вересні 1945 р. Рада провела обстеження 75 монастирів. У висновку, зробленому згідно його результатів, вказувалося на необхідність повернення вилучених радянськими органами земель, наділення нею безземельних обителів, виведення з монастирських територій державних установ і підприємств.

Побажання Ради знайшли відображення у постанові РНК СРСР № 130-463с від 29 травня 1946 р. “Про православні монастирі”, яка врегулювала їх юридичний та економічний статус, визначила оподаткування, закріпила земельні наділи, якими монастирі фактично користувалися. Цією постановою було передбачено наділення такими земельними ділянками тих монастирів, які їх не мали, але розмір таких земельних наділів не міг перевищувати 0,15 га на кожного монаха.

Порядок реалізації рішень союзного уряду на території України встановлювався відповідною

постановою Ради Міністрів УРСР № 1414-73 від 16 серпня 1946 р. Відповідно до цієї постанови, ченці отримали право обробляти земельні угіддя, на кожного проживаючого у монастирі виділялося 0,15 га вільних земель держфонду [7]. На 1957 р. 34 українські монастирі із 40 існуючих мали в користуванні земельні ділянки площею від 0,5 до 55 га. У користуванні всіх монастирів нараховувалося 357 га орних земель. Причому в монастирях східних областей земельний наділ становив 0,04 га на одного монаха, в 6-и західноукраїнських областях – 0,29 га, а в Закарпатській області – 0,47 га [8].

Ця постанова давала змогу більшості монастирів вирішити проблему забезпечення насельників продуктами харчування; встановлений постановою сільськогосподарський податок давав можливість державі вирішувати продовольче питання.

Вищевказані урядові документи привели до певних змін у житті Церкви. Проте із впевненістю можна стверджувати наступне: жодна із вказаних постанов не мала сили закону і в разі необхідності могла бути скасована. Префікси “с” біля більшості з них вказували, що вони мали статус секретних документів.

Згідно із задумами радянського керівництва, монастирські господарства мали приймати участь у забезпеченні розореної країни продуктами харчування. Їх прирівняли за нормами поставок продуктів тваринництва і землеробства до підсобних господарств державних підприємств і організацій. Окрім виконання держпоставок, монастирські господарства повинні були надавати допомогу сусіднім колгоспам.

Монастирі, згідно з постановою Ради Міністрів Союзу РСР від 29 травня 1946 р. № 1130-463с, зобов'язувалися постачати державі: зерно і рис із кожного гектара орної землі, що знаходилася у їхньому користуванні відповідно до норм, установлених для одноосібних селянських господарств; картоплю також за нормами, встановленими для одноосібників; продукти тваринництва у порядку та за нормами здавання, визначеними для одноосібних та приміських господарств [9]. Нарахування розміру поставок цих продуктів відбувалося зі всієї площі ріллі (включаючи сади і городи), що знаходились в користуванні монастирських господарств. Ріллею не вважалися луки і площі, зайняті під виноградниками і посадками хмелю. Із кожного гектара ріллі монастирі щороку були зобов'язані

здавати державі: зерна (пшениці і жита або однієї з цих культур) – по 130 кг і картоплі по 535 кг. Нарахування норми здачі зерна і картоплі повинно було проходити по вказаних вище нормах на одну і ту ж земельну площу.

Господарства монастирів залучалися до здачі м'яса (у живій вазі) державі з кожної голови великої рогатої худоби, свиней, овець і кіз, що були наявні на 1 січня оподаткованого року (незалежно від віку тварин) по наступних річних нормах:

- з 1 голови великої рогатої худоби – по 23,1 кг;
- з 1 голови свиней – по 49,5 кг;
- з 1 голови овець і кіз – по 6,9 кг.

Норма здачі молока становила 619 л. з 1 корови і 309,5 л. з 1 первістки отелення 1 півріччя оподаткованого року [10]. 10 років продовжувалась ця практика. Уповноважені з областей доповідали Г. Карпову, що багато монастирів для виконання державних поставок купляють продукти тваринництва на базарі [11].

У 1953 р. була змінена форма оподаткування землі. Замість диференційованого податку був встановлений єдиний сільськогосподарський податок, згідно з яким значно зменшувались платежі. Проте в його нарахуванні містилась політична складова: західноукраїнські області платили вдвічі менший податок, аніж східноукраїнські (див. Табл 1.) [12]

Союзні республіки	Ставка податку з одного гектара (в крб.)		
Українська РСР	Середня ставка податку	Граничні відхилення від середньої ставки для областей	
		Найменша ставка	Найбільша ставка
Східні області	85 коп.	50 коп.	1,2 крб.
Західні області	40 коп.	20 коп.	60 коп.

Постанова Ради Міністрів СРСР за № 1445 від 25 жовтня 1956 р. звільняла, починаючи з 1957 р., від здачі державі молока і м'яса підсобні господарства міністерств і відомств. У зв'язку з цим стало питання про монастирі, які здавали продукти тваринництва за нормами підсобних і приміських господарств. Голова Ради у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР Карпов Г.Г. 3 грудня 1956 р. розіслав усім уповноваженим Ради лист за № 3577, у якому просив керівників республік, областей і самих уповноважених відповісти на питання: “Чи варто знімати поставки з монастирів?” і прислати йому звіт по кожному монастирю.

Молдавські і українські керівники областей, в яких монастирські господарства вносили вагомий вклад у справу держпоставок, вимагали не тільки їх залишити, але і обкласти монастирі поставками по нормах, встановлених для колгоспів.

Для ведення господарської діяльності із націоналізованого або муніципального фонду монастирям були виділені ділянки землі. Передача їх у користування відбувалася, як правило, по орендному договору з місцевими районними чи міськими Радами депутатів трудящих. Багато землі отримали монастирі Західної України, де

земля належала державі, але ще не була проведена колективізація і влада не могла позбавити їх права власності на землю, посилаючись на постанову Ради Міністрів СРСР і ЦК ВКП(б) від 19 вересня 1946 р. “Про заходи по ліквідації порушень статуту сільгоспартілі в колгоспах”. По Волинській області – Мелецькому чоловічому монастирю було виділено 15 га і Зимненському жіночому – 6 га землі. Корецький жіночий монастир на Рівненщині мав 42 га орної землі [13]. Городищенський монастир на Поділлі володів 13,2 га землі.

Непогано були забезпечені землею монастирі Чернівецької області. За Іоанно-Богословським монастирем (с. Хрещатик Заставнівського району) було закріплено 20 га землі, за Введенським монастирем м. Чернівці – 7 га землі: з них орної 4,5 га, лугової 1 га, під городом 1,5 га і садами – 1 га.

Липчанський жіночий монастир на Закарпатті у 1944 р. мав у своєму користуванні біля 36 га землі. Із створенням колгоспів вказана земля була конфіскована. Тому у 1949 р. правлячий архієрей Мукачєво-Ужгородської єпархії архієпископ Макарій був змушений звернутися до органів державної влади з клопотанням про виділення монастирю земельної ділянки.

Господарства західноукраїнських монастирів, що витримали першу хвилю ліквідації, почали активно розвиватися. Цьому сприяло діюче ліберальне законодавство про оподаткування землі 1953 р., збережена матеріально технічна база, а також ставлення насельників монастирів до праці не як підневільного обов'язку, а як до прояву духовного життя, причому любов до праці була характерним вираженням духовності. Монахи володіли достатньо розвинутою землеобробською культурою, тому рільництво в їх господарській діяльності стало провідним.

У післявоєнні роки Почаївській Лаврі належало більше 22 га орних земель і сінокосів. На орних землях сіяли пшеницю, ячмінь, жито, просо, овес. У 1950 р. Почаївська Лавра мала валовий прибуток від сільського господарства 49 000 крб., у 1951 р. він зріс до 90 220.

Середньорічний врожай зернових, який збирали монахині Липчанського жіночого монастиря на Закарпатті складав: кукурудзи – 70 ц., капусти – 7 ц., жита – 13 ц., картоплі – 210 ц. [14]. У монастирських господарствах, поряд з хліборобством, поширюється городництво і садівництво. В городах вирощували найбільш необхідні овочі: картоплю, капусту, огірки, помідори, цибулю і буряк.

Почаївська Лавра на початок 1961 р. мала у своєму користуванні 9,77 га фруктових садів, продукція з якого приносила їй непоганий прибуток.

До занять насельників монастирів входили також розведення риби та бджільництво, які забезпечували їх продуктами, а також приносили певний прибуток. Пасіку на 100 вуликів мала Почаївська Лавра. Монастир в с. Липча мав власний ставок, з якого давав рибу на розмноження в колгоспи сіл Кошелево, Березово, Липецька Поляна, Боронява. Колгоспи також отримували від монастиря бджіл [15].

Нестача продовольства та необхідність здачі сільгосподатку спонукала ченців до розвитку тваринництва. Серед домашніх тварин переважали коні, велика рогата худоба, а також певна кількість свиней, дрібної худоби та домашньої птиці. На 1945 р. у господарстві Почаївської Лаври нараховувалось 2 коней, 2 осли, 3 корови. У 1956 р. лаврське підсобне господарство налічувало 2 корови та 10 свиней.

На 1945 р. монахині Корецького жіночого монастиря доглядали 8 коней, 6 корів, 3 телиці, 2 свині, 5 поросят, 12 овець. У 1950 р. господар-

ство Липчанського монастиря налічувало 3 корови, 2 свині, 4 телят, 2 воли і 2 коней. Монахині цього монастиря отримували прибутки зі скотарства, а також із треб, свят, ремесел, продажі церковних свічок. Разом вони склали: 1949 р. – 17 879 крб.; 1950 р. – 12 750 крб.; 1951 р. – 16.375 крб.; 1952 р. – 19.146 крб.; 1953 р. – 20.170 крб.; 1954 р. – 24.610 крб.; 1958 р. – 20.030 крб.

Основну частину своїх прибутків монастирі отримували від проведення богослужінь. У Почаївській Лаврі прибуток від церковних приношень у 1950 р. становив 321 000 крб., в 1951 р. – 371 000 крб. У 1962 р. загальна сума фінансових надходжень у Корецький жіночий монастир становила 17959 крб. Їх досить велику частину становили поштові перекази: у 1962 р. – 4503 крб. (25 %) [16]. У цілому у 1956 р. основні прибутки західноукраїнських монастирів становили 2438 тис. карбованців, з них із сільського господарства було отримано 771 тис. крб., із церковних служб і пожертвувань – 1667 тис. З усіх монастирських прибутків у західних областях на одного члена обителі припадало по 3400 крб. на рік, з них від ручної праці і сільськогосподарських робіт – по 1070 [18]. Монастирські господарства у час повоєнної розрухи та безгрошів'я сприяли покращенню матеріального добробуту жителів навколишніх населених пунктів. Так, у 1946 р. у Тернопільській області колгоспникам в кількох господарствах видали по 5 кг. зерна і по 1 крб. грішми за 1 трудовий день. На 1 трудовий день треба було працювати 3-4 календарні дні, а отже за рік селянину нараховували близько 100 трудових днів, за що він отримував лише 500 кг зерна і 100 крб. [18].

У Почаївській Лаврі мали можливість заробітку біля 250 найманих працівників. Вона утримувала інженера-будівельника, прораба, секретаря, чотирьох шоферів, спеціального екскурсовода. Монастир забезпечував своїх працівників дворазовим харчуванням і виплачував заробітну плату в розмірі 150-200 крб. на місяць, залежно від кваліфікації.

Лавра мала майстерню із виготовлення свічок, іконок і хрестиків, свою позолотну та художню майстерню, в яких виготовлялись ікони та здійснювалась їх позолота. Вона надавала допомогу транспортом, будівельними та іншими матеріалами місцевим почаївським організаціям, за що її намісник, архімандрит Севастіан, неодноразово отримував подяки [19].

Результатом росту економічної діяльності стало зростання монастирського будівництва. Із середини 1950-х рр. розпочався капітальний ремонт архітектурного комплексу Почаївської Лаври. В кінці 1961 р. здивування відрядженого у Рівненську область Уповноваженого Ради у справах релігійних культів К. Полонника викликав зовнішній вигляд Корецького монастиря: “... Церкви, трапезна, кам’яний мур – капітально відремонтовані, блищать і пахнуть свіжою фарбою. В обох церквах монастиря цілком оновлено стіновий і стельовий розпис. Ремонтні роботи проведено нещодавно. ... монастир електрифіковано. У келії ігуменів встановлено телефон. Монастир придбав легкову машину” [20]. Протягом 1950-х рр. у монастирях Закарпаття було побудовано 3 каплиці і одну церкву, а також підсобні приміщення і 12 житлових будинків загальною площею 4200 м. кв. [21].

Одним із досить ефективних знарядь держави у справі стримування розвитку українських монастирів, а згодом і їх повної ліквідації була податкова політика, а також практика стягнення різноманітних платежів. Значними були об’єми сільськогосподарського податку. У 1949-1950 рр. монастирем с. Липча здано державі 3400 л молока, 330 кг м’яса, 1860 кг сіна, 1682 кг зернових, 1170 кг картоплі [22]. Почаївська Лавра мала здавати державі 1807 кг зерна, 8131 кг картоплі, 541,2 кг м’яса, 1238 л молока в рахунок продовольчого податку. Фактично було здано 1926 кг зерна, 465 кг м’яса, 1249 л молока [23].

Крім того, різні міністерські листи та інструкції збільшували розміри вже встановлених податків. Так, лист Міністерства фінансів СРСР № 25-220 від 2 липня 1956 р. встановив, що монастирі повинні здавати державі картоплю з усієї монастирської землі, а не з ріллі, як було раніше [24].

Інколи місцева влада намагалась за рахунок монастирів виконати план надходження платежів у бюджет і вищестоящі органи змушені були ставати у таких суперечках на сторону монастирів. Так, у 1959 р, розглянувши заяву Духовного Собору Почаївської Лаври про те, що колишнє приміщення монастирського готелю використовується під житло монахів і Лавра не має від нього оподаткованих прибутків, обласний фінансовий відділ дав розпорядження Почаївському райфінвідділу зменшити авансові платежі прибуткового податку, пред’явлені в 1959 р., на суму

126905 крб. [25]. В кінці 1950-х рр. М.С. Хрущов активно шукав джерела поповнення державного бюджету. Одним з таких джерел стало пограбування Церкви. Відповідно до вказівок ЦК КПРС і самого Хрущова, у 1958 р. Рада Міністрів СРСР прийняла перші антицерковні постанови: № 1259 “Про монастирі в СРСР” та №1260 “Про оподаткування прибутків підприємств єпархіальних управлінь, а також доходів монастирів”.

Постанова № 1159 РМ СРСР зобов’язувала Раду Міністрів союзних республік у 6-и місячний строк вивчити питання скорочення кількості монастирів. Монастирям заборонялось використовувати найману працю, передбачалось значне зменшення земельних наділів [26]. Постановою № 1160 РМ СРСР знову вводились скасовані в 1945 р. податок із будівель і земельна рента, значно підвищились ставки податку з земельних ділянок. На виконання постанов Ради Міністрів СРСР № 1159 “Про монастирі в СРСР” та № 1160 “Про оподаткування прибутків підприємств єпархіальних управлінь, а також доходів монастирів” Рада Міністрів УРСР 1 листопада 1958 р прийняла відповідні постанови № 1549 та 1550. Слід відмітити, що в питанні оподаткування земельних ділянок союзні республіки мали свободу дій. Російські монастирі платили 4 тис. крб. за гектар, в Молдавії діяли диференційовані ставки податку, сума яких, в залежності від району, коливалась в розмірі від 1,6 тис. до 5 тис. крб. за гектар [27]. Православні монастирі України мали платити за гектар землі 2.8 тис. крб. [28]. Для закриття західноукраїнських монастирів влада активно задіювала економічні методи. У 1960 р. Почаївській Лаврі було нараховано додаткову суму податкових платежів за 1959 і 1960 рр. на суму 11 8627 крб., а також аванс за 1961 р. на суму 84420 крб. Від банкрутства Лавру врятувала дотація Московської Патріархії на суму 170 тис. крб.

Зазнавши невдачі в даному випадку, влада перейшла до підриву економічної основи монастиря. З користування Лаври вилучили землю і сад, теплицю, пасіку, водокачку, склад, легкову та вантажну автомашины, було ліквідовано майстерню по виробництву свічок та фотоікон і передано аптекоуправлінню 8 т парафіну та 2,5 т воску. Лаврі заборонили наймати робітників для майстерень та сільськогосподарських робіт.

Весною 1962 р. у громади Корецького монастиря відібрали сад, в якому була пасіка на 36 вуликів, парники з розсадою, сарай для збереження сіна і соломю, було відібрано город площею 2,5 га [29]. Мукачівський монастир до 1949 р. мав 47 га землі сільськогосподарського призначення, після 1949 р. монастирю було залишено 22 га землі, у 1959 р. вся монастирська земля була відібрана, черниціям було залишено 2 га заболоченої, непридатної до обробітку землі. Ігуменя монастиря з цього приводу була змушена звертатись до керівництва Ради у справах РПЦ. Справа ця отримала позитивне вирішення [30]. Проте влада у своїй економічній політиці, спрямованій на підрив монастирської економіки, не врахувала того, що найважливішою умовою економічного розквіту монастирів часто була всенародна повага і шана до монастирських святинь. Монастирські громади завжди мають високий рівень благодійної підтримки – свого роду безвідплатних субсидій.

Не маючи змоги позбавити монастирі підтримки віруючих, влада намагалась якомога більше обмежити її. Була розпочата боротьба із поштовими переказами на монастирі. Скоротились грошові перекази Почаївській Лаврі. Якщо в 1959 році Почаївській Лаврі було перераховано (в нових грошах) 92 тис. крб., в 1960 р. – 68 тис. крб., то в 1961 р. 50 тис. За 1959 р. загальний прибуток Лаври становив

(старими грішми) 3418340 крб., за 1960 р. – 2049105 крб. [31].

Незважаючи на прикладені зусилля, влада зуміла тільки ослабити економічну базу західноукраїнських монастирів, однак повністю знищити її не змогла. Серед іншого це пояснюється прагненням ченців до аскетизму, обмеження своїх особистих потреб. Проте така життєва позиція завжди сприяла росту матеріального благополуччя чернечої громади в цілому.

Таким чином, у 40-і – 60-і рр. ХХ ст. монастирські господарства пережили у своєму становленні декілька етапів. Швидко оправившись, завдяки високій ефективності чернечого господарювання, від наслідків повоєнної розрухи, монастирські господарства почали нарощувати об'єми виробництва. Сільськогосподарський сектор монастирської економіки зіграв певну роль у забезпеченні країни продуктами харчування. Значні прибутки від богослужбової та господарської діяльності дозволили провести реставраційні роботи в постраждалих від війни монастирських комплексів, а в ряді випадків провести нове будівництво

У період ліквідації монастирських господарств їх ресурси дозволили державі виконати ряд господарських завдань. Разом з тим, специфіка монастирського господарювання дозволила ченцям вижити і у цих несприятливих умовах.

Джерела та література

1. Шмелев Г.И. Церковь, общество, государство и экономика / Г.И. Шмелев // Россия и современный мир. – 2003. – № 2. – С. 28-50.
2. Лаговский, Петр Борисович. Экономический механизм деятельности религиозных организаций: на примере Русской Православной Церкви: Автореф. дисс. канд. эконом наук. М., 2003. – 26 с.
3. Митрохин Н.А. Русская православная церковь как субъект экономической деятельности / Митрохин Н.А. // Вопросы экономики. – 2002. – № 8. – С. 54-70.
4. А.Н. Кашеваров Экономический аспект антицерковной кампании советского государства. 1958–1964 гг. / А.Н. Кашеваров // Новейшая история России / Modern history of Russia. 2011. – №1. – С. 123-129.
5. Климент (Вечера), игум. Хозяйственно-экономическое положение Православной Церкви в Украине в ХХ столетии: Дис. ... канд. богослов'я. – К., Свято-Успенская Киево-Печерская Лавра, 2007. – 230 с.
6. Иосиф (Павлинчук), иеромонах. Кишиневско-Молдавская епархия в период с 1944 по 1989 год. // Иосиф (Павлинчук), иеромонах. – Ново-Нямецкий монастырь, 2004. – С. 224.
7. Держархів м. Києва (далі – ДА м. Києва), ф. Р-1, оп. 7с, спр. 11, арк. 79.
8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 4648, оп. 1, спр. 157, арк. 11.
9. ДА м. Києва, ф. Р-1, оп. 7с, спр. 11, арк. 80.
10. Поточний архів Почаївської Лаври.
11. Васильева О.Ю. Судьбы русских монастырей в ХХ веке / Васильева О.Ю. // Монашество и монастыри в России XI–XX века: исторические очерки. – М.: “Наука”. – С. 340.

12. Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР. 1938 г. – июль 1956 г. / под ред. к.ю.н. Мандельштам Ю.И. – М.: Государственное издательство юридической литературы, 1956. – С. 321-326.
13. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 1, арк. 126.
14. Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО), ф. Р – 1490, оп. 4 д, спр. 24, арк. 5.
15. ДАЗО, ф. Р – 1490, оп. 4 д, спр. 24, арк. 9.
16. Державний архів Рівненської області, ф. Р-204, оп. 11, спр. 573, арк. 46.
17. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – ф. 1, оп. 24, спр. 4263, арк. 233.
18. Соціалістичні перетворення в західних областях Української РСР 1939 – 1979: Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1980. – С. 156 – 157.
19. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 7, спр. 2476, арк. 192.
20. Там само, оп. 24, спр. 5408, арк. 193.
21. Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1940 – 1991: Собрание документов: в 4 т./ Отв. ред., сост и автор предисл. В. Пасат. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2009 – 2010. Т. 2: Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1953 – 1960. – 2010. – С. 513.
22. ДАЗО, ф. Р – 1490, оп. 4 д, спр. 24, арк. 4.
23. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 157, арк. 4.
24. Поточний архів Почаївської Лаври.
25. Там само.
26. Баран В. Даниленко В. Держава і церква в період лібералізації радянського суспільства. / Баран В. Даниленко В. // Історія України. – 2001. – №10. – С. 4.
27. Православие в Молдавии ... 2 С. 370.
28. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 9, т. 4, спр. 4080, арк. 241-242.
29. Письма патриарха Алексия I в Совет по делам Русской Православной церкви при Совете народных комиссаров – Совете Министров СССР. 1945-1970. Том II. // Ляшенко К.Г., Лавинская О.В., Орлова Ю.Г. (ред. сост.). – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2009-2010. – С. 356.
30. Письма патриарха Алексия ... С. 245 – 246.
31. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 203, арк. 1.

Петр Киричевский

Хозяйственная деятельность православных монастырей на западноукраинских землях в 40-х – 60-х гг. ХХ в.

Статья посвящена исследованию хозяйственной деятельности православных монастырей на территории УССР в 40-е - 60-е гг. ХХ в. Через анализ соответствующих источников и литературы в работе рассмотрены социально-экономические и политические предпосылки деятельности монастырей в указанный период и факторы, которые влияли на состояние монастырских хозяйств.

Ключевые слова: УССР, хозяйственная деятельность, монастыри, монашество, православие.

Petr Kirichevsky

Economic activity of Orthodox monasteries on the territory of Western Ukraine in 40-s – 60-s of the twentieth century

The paper is devoted to the research of economic activity of Orthodox monasteries on the territory of Western Ukraine in 40-s – 60-s of the twentieth century. Through analysis of the relevant sources and literature in the paper the socially -economic and political preconditions of monasteries activity during this period and the factors that influenced on condition of the monastic farms.

Key words: USSR, economic activity, monasteries, monkhood, Orthodoxy.

